Via connectie naar collectie

Een tegendraadse visie op collectiebeleid, in opdracht van Cubiss opgesteld door het Ministerie van Verbeelding in samenspraak met Bibliotheek Den Bosch, Bibliotheek Breda, Bibliotheek Midden-Brabant en de Noord Oost Brabantse Bibliotheken

1. Wat is er aan de hand?

Om maar gelijk met de deur in huis te vallen: de titel van dit stuk is geen vergissing maar een bewuste keuze. Onze interpretatie van de veel citeerde uitspraak 'Van collectie naar connectie' verwijst niet alleen naar het grote belang dat wij aan de collectie hechten, maar ook naar de nieuwe manier waarop wij die collectie in willen zetten in de 'maatschappelijke bibliotheek'.

In vrijwel ieder beleidsstuk gaat het tegenwoordig over de transitie van klassieke bibliotheek naar maatschappelijke bibliotheek. De 'klassieke bibliotheek' die zich toelegt op het uitlenen van een collectie wordt afgezet tegen het toekomstbeeld: de 'maatschappelijke bibliotheek' die zich, - nog meer dan vroeger -, richt op het stimuleren van zelfredzaamheid, gelijkwaardigheid en participatie van burgers.

Over de rol van de collectie in die nieuwe maatschappelijke bibliotheek bestaat grote verwarring. Regelmatig stuiten we op uitspraken als 'het gaat niet meer om boeken' of 'de collectie wordt minder belangrijk'. Landelijke publicaties maken die verwarring vaak nog groter. In Bibliotheek van de toekomst van de Commissie Cohen[1] treffen we bijvoorbeeld deze opmerking aan: 'Naarmate informatie in toenemende mate elders en gemakkelijk te vinden is, neemt voor de bibliotheek de noodzaak af om een eigen collectie beschikbaar te stellen'. In diezelfde publicatie wordt ook de uitspraak 'van collectie naar connectie' toegelicht. En dan blijkt er met de intentie – 'verbindingen teweeg brengen tussen mensen en de lokale gemeenschap, de lokale overheid, het lokale bedrijfsleven en lokale maatschappelijke organisaties' - niets mis te zijn. De vraag is alleen waar de collectie in dit verhaal is gebleven.

De Gezamenlijke innovatieagenda netwerk openbare bibliotheekvoorzieningen[2] noemt een aantal kenmerken waarmee de bibliotheek zich onderscheidt van andere instellingen. Het gaat ondermeer om het uitgebreide netwerk van voorzieningen, de naamsbekendheid en het onafhankelijke karakter van de bibliotheek. Over de collectie als onderscheidend kenmerk wordt met geen woord gerept.

---

[1] Bibliotheek van de toekomst: knooppunt voor kennis, contact en cultuur, Den Haag, Sectorinstituut Openbare Bibliotheken, 2014.

[2] KB, versie 10 juni 2016, ter bespreking in het bestuurlijk overleg,

De vrees dat de bibliotheek teveel vereenzelvigd wordt met uitlenen, heeft tot gevolg dat het belang van die collectie in allerlei media-uitingen en beleidstukken wordt gemarginaliseerd. Verontrustend als je bedenkt wat een bibliotheek in essentie is: een plaats waar je in contact komt met bronnen van informatie, kennis en cultuur. Fysieke en digitale bronnen die nagenoeg alle onderwerpen en thema's omvatten die van belang zijn in een mensenleven. Bronnen die je verder helpen, die een antwoord vormen op een specifieke vraag of behoefte, die je inspireren, tot nadenken stemmen en je begrip voor andere standpunten en levenswijzen bijbrengen. Het inzetten van die bronnen ten behoeve van de lokale gemeenschap is nou juist wat de bibliotheek onderscheidt van andere instellingen met een maatschappelijk doel.

De bibliotheken die bij de totstandkoming van deze visie betrokken zijn, beschouwen de collectie nog altijd als de kern van hun werk. Tegelijkertijd realiseren zij zich dat het passief aanbieden van die collectie niet langer toereikend is. In de toekomst gaat het om het toevoegen van betekenis, het tot stand brengen van verbindingen, om context en cocreatie. Maar wat betekent dat eigenlijk? Waarom is het belangrijk en tot welke fundamenteel andere keuzes leidt het?

Deze en andere vragen hebben wij de afgelopen tijd samen met hen onderzocht. De resultaten van deze zoektocht presenteren wij hier. Niet als kant en klare oplossing of als smart geformuleerde doelstellingen, maar als een eigenzinnig pleidooi om anders naar de collectie te kijken en vooral ook anders met de collectie te werken.

2. Tijd voor andere dingen

In de afgelopen eeuw is er het nodige veranderd in de manier waarop bibliotheken met hun collecties omgaan. Bewaren was aanvankelijk het voornaamste doel, dus werd de collectie zorgvuldig opgeslagen volgens systemen die alleen door bibliothecarissen begrepen werden. Daarna kwam volksverheffing centraal te staan. Lezen was hét middel om je te ontwikkelen, dus ging alle aandacht uit naar het beschikbaar stellen en uitlenen van een zo breed mogelijke collectie. Toen de uitleencijfers een dalende lijn begonnen te vertonen, werden retailtechnieken ingezet om bezoekers te verrassen en te verleiden om zoveel mogelijk titels te lenen. De laatste innovatie, ten slotte, betreft het beschikbaar komen van e-books en andere digitale bronnen en de integratie daarvan met de fysieke collectie.

Er is veel verbeterd en veranderd. Collecties zijn beter ontsloten door geavanceerde catalogussystemen, ze zijn breder beschikbaar dankzij IBL-afspraken, ze worden aantrekkelijker gepresenteerd en zijn in toenemende mate digitaal. Prima ontwikkelingen allemaal, maar toch schuurt er iets… Een tijdje geleden stuitten we op het volgende citaat, afkomstig van Extend Limits, een platform voor toekomstdenken: *'We zijn bezig het verleden efficiënter te maken, het heden te commercialiseren en we vergeten voor te sorteren op de toekomst*'.

Het is een adequate omschrijving van wat er de afgelopen tijd met de bibliotheekcollectie is gebeurd. De traditionele taken zijn efficiënter georganiseerd en het heden is gecommercialiseerd door de collectie met retailtechnieken aan de man te brengen. Maar wat dit citaat eens temeer

duidelijk maakt, is dat we daarmee nog niet voorbereid zijn op de toekomst. Het gaat niet langer om dingen beter of anders doen, maar om werkelijk andere dingen doen.

Schema van functies bibliotheekcollecties door de tijden

Tijdperk	functie collectie	focus	technologie
t/m 19e eeuw	bewaren	collectie zelf	depot
20e eeuw	lezen	emancipatie	leeszaal, distributie, lenen
eeuwwisseling	lenen	behagen bezoeker	retail, agora, third place
nu gewenst…	inspiratie, inzicht delen	interactie met gebruiker	creëren, werkplaats

3. Waarom andere dingen doen?

We gaan hier niet alle maatschappelijke en technologische ontwikkelingen analyseren die de Nederlandse samenleving – en dus de bibliotheek - in het afgelopen decennium hebben beïnvloed. Daarvoor verwijzen we graag naar bestaande trendrapporten, zoals de Algemene Trendanalyse Bibliotheken van Trudy Raymakers uit 2012[3] of Trends in de samenleving dat het SIOB in 2014[4] uitbracht. Zeker is dat de veranderende samenleving nieuwe eisen stelt aan de kennis en vaardigheden van mensen. Ook daarover is het nodige gepubliceerd. In de bibliotheekwereld wordt regelmatig verwezen naar het model van de 21e-eeuwse vaardigheden dat ontwikkeld is door het Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling (SLO) en Kennisnet[5]. Dit model onderscheidt 11 competenties die leerlingen nodig hebben om succesvol deel te nemen aan de maatschappij van de toekomst. Het gaat o.a. om informatievaardigheden, mediawijsheid, kritisch denken en probleemoplossend vermogen.

Wij hebben ons vooral verdiept in de vraag wat die nieuwe vaardigheden betekenen voor de rol van de bibliotheek, en meer specifiek, hoe ze de manier van werken met de collectie beïnvloeden. Drie veranderbewegingen vinden we daarbij van wezenlijk belang, namelijk:

- Van gefragmenteerd naar samenhang,
- Van individuele naar collectieve intelligentie
- Van kennis naar inzicht.

In dit hoofdstuk lichten we ze toe.

[3] https://www.scribd.com/doc/100898282/Algemene-Trendanalyse-Bibliotheken

[4] https://www.kb.nl/sites/default/files/trends-in-de-samenleving-2.pdf

[5] http://curriculumvandetoekomst.slo.nl/21e-eeuwse-vaardigheden

3.1 Van gefragmenteerd naar samenhangend

Er zijn twee publicaties die de 'vaardigheden voor de toekomst' zo omschrijven dat je ze als de nieuwe kenmerken van de collectie kunt lezen. De eerste is Confronting the Challenges of Participatory Culture[6], een in 2006 verschenen white paper van Henry Jenkins, destijds directeur van het Comparative Media Studies Program aan het Massachusetts Institute of Technology.

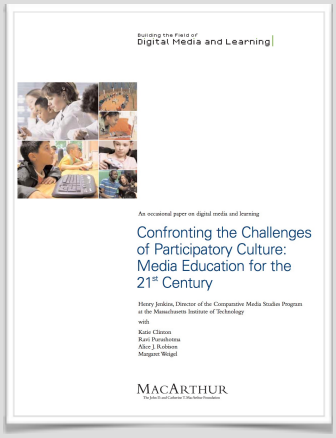
Building the Field of
Digital Media and Learning

An occasional paper on digital media and learning

Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century

Henry Jenkins, Director of the Comparative Media Studies Program at the Massachusetts Institute of Technology

with

Katie Clinton
Ravi Purushotma
Alice J. Robison
Margaret Weigel

MACARTHUR

Een van de mediavaardigheden die Jenkins beschrijft, is het vermogen te 'samplen en remixen'. Het betekent dat je in staat bent om bestaande informatie opnieuw te gebruiken en anders te combineren, zodat nieuwe betekenis ontstaat.

Een mediavaardigheid met een sterk sociaal karakter is de ontwikkeling van collectieve intelligentie: het vermogen om kennis te bundelen en je bevindingen te delen met anderen, om zo met elkaar aan een gemeenschappelijk doel te kunnen werken.

De term participatiecultuur verwijst naar de actieve rol die met name de jongere generatie is gaan spelen in de wereld van digitale informatie. Internet biedt iedereen de kans informatie te verkrijgen, te verwerken en te creëren. Het is een podium waar je je als auteur, journalist, muzikant, deskundige of filmmaker kunt manifesteren en je creaties vrijelijk met anderen kunt delen. Jenkins omschrijft dit proces als de nieuwe mediageletterdheid. Daarbij gaat het niet alleen om het vermogen informatie te verkrijgen en te delen, maar ook om het waarderen en van commentaar voorzien van de bijdragen van anderen. En uiteindelijk om het vermogen je eigen media-uitingen te creëren. Belangrijk, want in de participatiecultuur is dat dé manier om in contact te komen en te blijven met anderen.

De tweede publicatie die we onder de aandacht willen brengen, is Een compleet nieuw brein[7] van Daniel Pink dat in 2009 in Nederland uitkwam. Op basis van wetenschappelijk onderzoek en aan de hand van praktijkvoorbeelden legt Pink uit dat we van het informatietijdperk zijn opgeschoven naar het 'conceptuele tijdperk'. Het is een tijdperk waarin het draait om ideeënrijkdom, om creatief denken en empathie. Hij gebruikt de kenmerken van onze twee hersenhelften om dat te illustreren.

Onze linkerhersenhelft staat voor feitelijk, functioneel en analytisch denken, eigenschappen waar we het tot voor kort prima mee konden redden. In onze huidige samenleving voeren informatieovervloed en materiële welvaart de boventoon, waardoor er steeds meer behoefte ontstaat aan zingeving en interpretatie. En dat doet juist een beroep op onze rechterhersenhelft.

---

[6] Jenkins, H., Purushotma, R., Weigel, M., Clinton, K. and Robison, A.J. (2006), *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*" https://mitpress.mit.edu/sites/default/files/titles/free_download/9780262513623_Confronting_the_Challenges.pdf

[7] Pink, Daniel (2009), *Een compleet nieuw brein. Waarom de rechterhelft van ons brein ons succesvoller maakt*, Amsterdam, Business Contact.

Daarin schuilen namelijk kwaliteiten als creativiteit, empathie, verbeeldingskracht en het vermogen om verrassende verbindingen te maken. Allemaal zintuigen, zoals Pink ze noemt, die we nodig hebben om succesvol te zijn in het nieuwe conceptuele tijdperk.

*Over **verhaal** schrijft Pink: "Als feiten zo ruim beschikbaar en ogenblikkelijk bereikbaar worden, wordt ieder feit op zich minder waard. Waar het meer op aan gaat komen is de vaardigheid om deze feiten in een context te plaatsen en ze met emotionele impact te presenteren."*	***Symfonie** omschrijft hij als 'stukjes bij elkaar leggen': "Het is de vaardigheid om te synthetiseren in plaats van analyseren, om verbanden te zien tussen ogenschijnlijk losse gebieden, om grote patronen te zien in plaats van specifieke antwoorden en om iets nieuws uit te vinden door elementen te combineren."*	***Empathie** is volgens Pink het vermogen om te begrijpen wat andere mensen drijft en om daar oprecht belangstelling voor te hebben. Hij benadrukt dat empathie geen op zichzelf staand talent is. Het is ondermeer verwant aan symfonie en verhaal omdat empathische mensen het belang van context begrijpen.*

Hoewel Jenkins en Pink elk hun eigen benadering hebben, valt direct de verwantschap in hun denken op. Want hoe je het ook noemt: 'samplen en remixen' (Jenkins) of 'synthetiseren' (Pink), uiteindelijk benadrukken ze beiden hoe belangrijk het is dat mensen informatiefragmenten uit allerlei verschillende bronnen op nieuwe manieren leren combineren tot een samenhangend geheel. En dat liefst in voortdurende uitwisseling met anderen, zodat gezamenlijk, met inzet van empathisch vermogen, gewerkt kan worden aan het oplossen van vraagstukken, aan kennisontwikkeling, aan nieuwe betekenis en verhalen. Aan collectieve intelligentie dus.

3.2 Van individuele naar collectieve intelligentie

De taak van de openbare bibliotheek wordt hoofdzakelijk gedefinieerd vanuit het belang voor het individu. In alle beleidsstukken is het te lezen: de bibliotheek richt zich op de persoonlijke ontwikkeling van mensen en de verbetering van hun kansen in de maatschappij. Het gaat om emancipatie: het stimuleren van zelfstandigheid, gelijkwaardigheid en participatie, zodat burgers volwaardig aan de samenleving deel kunnen nemen. Er worden weinig woorden gewijd aan de bijdrage die de bibliotheek kan leveren aan de ontwikkeling van de (lokale) samenleving. Soms wordt de ontmoetingsfunctie genoemd als middel om sociale cohesie te bevorderen. Of de bibliotheek wordt omschreven als vrijplaats voor lokale initiatieven, voor debat over maatschappelijke thema's of discussies over onderwerpen van lokaal belang. Wat daarbij opvalt is de passieve formulering: de bibliotheek biedt ruimte voor ontmoeting, biedt een podium voor debat etc. Nergens is sprake van een actieve, initiërende rol van de bibliotheek, of van een verbinding met de collectie.

Het belang van een goed ontwikkelde lokale gemeenschap is groot. Je hoeft alleen maar te denken aan alle discussies over de opvang van vluchtelingen en je weet hoe essentieel het is dat burgers goed geïnformeerd zijn, argumenten af kunnen wegen en respect op kunnen brengen voor andere meningen. Maar ook de introductie van de participatiesamenleving stelt eisen aan de lokale gemeenschap. Met dat begrip kondigde de overheid in 2013 het einde van de oude, te duur geworden verzorgingsstaat aan. De overheveling van zorgtaken naar gemeenten die daarop volgde, leidde tot een groter beroep op de eigen kracht en verantwoordelijkheid van burgers. Zij moeten zich ontwikkelen tot actieve burgers die niet alleen zichzelf kunnen redden, maar ook betrokken zijn bij hun leefomgeving en verantwoordelijkheid voelen voor de noden van hun medemens. Daarbij gaat het dus om interesse in lokale vraagstukken, om empathie en solidariteit.

Bibliotheken vullen hun maatschappelijke taak voornamelijk in door het ondersteunen van basisvaardigheden, zoals lezen en schrijven, digitale vaardigheden, werk vinden, om kunnen gaan met geld, gezond leven etc. Noodzakelijk en belangrijk, maar door te focussen op persoonlijke ontwikkeling krijg je niet automatisch betrokken en empathische burgers die zich inzetten voor hun medemens of voor een betere samenleving. Dat gebeurt pas als mensen zich lid van een gemeenschap voelen en bereid zijn hun steentje bij te dragen in kwesties van lokaal belang. Daarvoor moeten ze op de hoogte zijn van de thema's die spelen, gevoed worden door wat er over die thema's is gezegd en geschreven en vervolgens uitgedaagd worden om daarover in gesprek te gaan met anderen. 'Maak de gemeenschap slimmer in plaats van alleen het individu', zegt David Lankes[8], de ook in ons land vaak geciteerde Amerikaanse bibliotheekprofessor. Daarbij verwoordt hij de nieuwe missie van de bibliothecaris als volgt: "*The mission of librarians is to improve society through facilitating knowledge creation in their communities*". Wat ons betreft gaat deze missie niet ver genoeg. Kennis op zich leidt namelijk niet automatisch tot inzicht, en dat is wel waar je naar zou moeten streven als je de gemeenschap slimmer wilt maken.

[8] Lankes, R. D. (2011), *The Atlas of New Librarianship*, The MIT Press, Cambridge USA.

3.3 Van kennis naar inzicht

Bibliotheken hebben het tegenwoordig allemaal over kennis: kennis uitwisselen, kennis delen, kennis creëren en zelfs kennis halen en brengen. Nou is kennis, net als informatie, nogal een diffuus begrip. Er zijn vele vormen van kennis, variërend van feitenkennis tot vakkennis en van wetenschappelijke kennis tot de kennis die voortkomt uit persoonlijke ervaring. Er bestaan dus ook evenzoveel definities van kennis. Wikipedia geeft als algemene omschrijving: 'dat wat geweten en toegepast wordt door de mens of door de maatschappij als geheel'. Dat toepassen is heel essentieel. Want kennis is op zich waardevol, maar het gaat er uiteindelijk om dat je die kennis benut om tot bepaalde inzichten te komen. Om te laten zien hoe informatie, kennis en inzicht zich tot elkaar verhouden, hebben we bijgaand schema gemaakt. Het is gebaseerd op de DIKW-hiërarchie: data, informatie, kennis, wijsheid. In onze versie hebben we wijsheid vervangen door inzicht. Niet omdat we wijsheid niet belangrijk vinden, maar omdat we inzicht beter vinden passen bij de taak van de bibliotheek. Het heeft namelijk te maken met begrip, met het doorgronden van een onderwerp, gebeurtenis of vraagstuk. En vervolgens ook het (h)erkennen van verschillen, overeenkomsten en samenhang tussen je eigen kennis en zienswijze en die van anderen.

Kennis ontstaat door informatie uit verschillende bronnen te combineren, te interpreteren en van context te voorzien. Precies wat Jenkins en Pink bedoelen met 'samplen en remixen' of 'synthetiseren'. Maar kenniscreatie kan niet het einddoel zijn van de maatschappelijke bibliotheek. We kunnen het samenvatten met het aloude gezegde: 'weten is één, maar begrijpen is een tweede'.

Uiteindelijk gaat het om inzicht. Op individueel niveau, omdat je inzicht nodig hebt om keuzes te maken in het leven, maar juist ook op collectief niveau, omdat we gemeenschappelijke inzichten nodig hebben om de complexe vragen in onze (lokale) samenleving te kunnen beantwoorden.

Daarvoor moet er sprake zijn van uitwisseling, van conversaties met anderen. Aanknopingspunten daarvoor vinden we o.a. in de conversatietheorie van Gordon Pask[9], die stelt dat 'alle kennis ontstaat door conversatie'. Maar we zien het ook terug in het boek Better Library and Learning

[9] Pask, Gordon (1976), *Conversation Theory, Applications in Education and Epistemology*, Elsevier.

Space[10], waarin auteurs Les Watson en Jane Howden verwijzen naar de uitspraak van John Seeley Brown[11]: 'All learning starts with conversation'. Dat begrip conversatie moeten we breed opvatten, zo leggen Watson en Howden uit. Het betreft niet alleen gesprekken met andere mensen, maar ook het eenrichtingsgesprek tijdens een lezing of presentatie en - niet in de laatste plaats - het gesprek met onszelf. De innerlijke dialoog die ontstaat op het moment dat je in aanraking komt met informatie, in welke vorm dan ook.

Uitwisseling stimuleren, gesprekken op gang brengen… dat is niet iets wat je als bibliotheek zomaar eventjes 'faciliteert' door het aanbieden van een collectie, het creëren van een aantrekkelijke omgeving en het schenken van een goede kop koffie. Daarvoor is een andere, veel actievere aanpak vereist.

4. Wat moet er anders?

We hebben het gehad over de nieuwe vaardigheden voor de toekomst. Hoe belangrijk het is dat mensen leren om informatie uit verschillende bronnen op nieuwe, creatieve manieren te combineren. In voortdurende uitwisseling met anderen, zodat er gezamenlijk gewerkt kan worden aan kennisontwikkeling, aan het oplossen van vraagstukken, aan collectieve intelligentie.

We constateren dat collectieve intelligentie onvoldoende aandacht krijgt in de bibliotheek, terwijl onze participatiesamenleving vraagt om betrokken en empathische burgers die zich in willen zetten voor hun medemens en voor een betere (lokale) samenleving. We zijn van mening dat kenniscreatie op zich niet genoeg is, omdat we moeten streven naar inzicht: het werkelijk doorgronden van een onderwerp, gebeurtenis of vraagstuk en het (h)erkennen van verschillen, overeenkomsten en samenhang tussen de eigen kennis en zienswijze en die van anderen. We concluderen dat dit een veel actievere houding vraagt van de bibliotheek. Aan de slag met het agenderen van thema's die relevant zijn voor de lokale gemeenschap, met het aanreiken van de bronnen die daarbij horen en het stimuleren van 'conversaties' op allerlei niveaus. Op weg naar een ander bibliotheekproces, dus.

4.1 Van oud naar nieuw proces

Bibliotheekwerk is nog altijd grotendeels gebaseerd op het traditionele proces van verzamelen, ontsluiten en beschikbaar stellen. De bibliotheek selecteert fysieke en digitale bronnen, zorgt dat ze in de catalogus zijn terug te vinden en presenteert ze vervolgens aan het publiek. Hoe belangrijk ook, het blijft toch vooral een passieve manier van toegang verschaffen die niet automatisch leidt tot kenniscreatie en –uitwisseling. Het stimuleren daarvan vraagt een veel actievere houding van de bibliotheek en dus ook een andere manier van werken. Om die andere manier van werken in de praktijk te brengen, heeft het Ministerie van Verbeelding een nieuw bibliotheekproces ontworpen. Kern van dat nieuwe werkproces is: het aan de orde stellen van

[10] Watson, L. and Howden, J. (2013), "Library space and learning", in Watson, L. (Ed.) *Better Library and Learning Space: Projects, trends and ideas*, Facet Publishing, London, pp. 109-116.

[11] Seely Brown, J. and Duguid, P. (2000), *The Social Life of Information*, Harvard Business School Press.

relevante maatschappelijke thema's, het inzetten van je collectie daarbij en het aanbrengen van thematische samenhang in je activiteiten.

Het houdt in dat je gedurende een langere periode een thema of vraagstuk uitpluist dat zijn wortels heeft in de lokale gemeenschap. Door allerlei activiteiten rond het thema te organiseren, onderzoek je samen met mensen en organisaties in de lokale gemeenschap wat het gekozen thema inhoudt, waar het allemaal mee te maken heeft, wat er over gezegd en geschreven is en hoe er nu over gedacht wordt. Daarbij maak je gebruik van je collectie, je eigen vakkennis én de kennis die aanwezig is in de lokale gemeenschap. Doel is om tot inzichten te komen die uiteindelijk als nieuwe betekenissen aan de collectie kunnen worden toegevoegd. Dat klinkt behoorlijk abstract allemaal. Daarom gaan we eerst wat dieper in op dat bibliotheekproces, om vervolgens duidelijk te maken wat de rol van de collectie daarin is.

4.2 Het nieuwe bibliotheekproces

Het begint met het kiezen van een thema dat je samen met het publiek wilt onderzoeken. Daar bedenk je vervolgens een vraag bij die nieuwsgierig maakt en reacties uitlokt. Een vraag waar niet zomaar een eenduidig antwoord op te geven is.

Laurie Putnam, docent van the School of Library & Information Science van San José State University, heeft zeer treffend verwoord waarom simpele antwoorden niet meer volstaan:

"Vandaag hebben wij mensen nodig die ons kunnen helpen om complexiteit te begrijpen. Wij hebben kritische denkers nodig; mensen die alternatieven zien en die belang hechten aan verschillende invalshoeken.

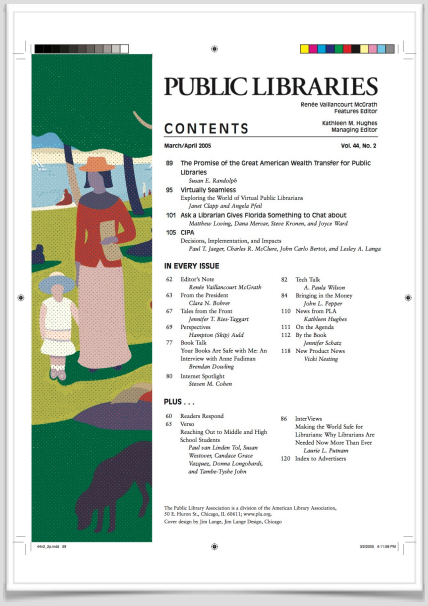

PUBLIC LIBRARIES

Renée Vaillancourt McGrath
Features Editor

Kathleen M. Hughes
Managing Editor

CONTENTS

March/April 2005 — Vol. 44, No. 2

89 The Promise of the Great American Wealth Transfer for Public Libraries
Susan E. Ramsdelph

95 Virtually Seamless
Exploring the World of Virtual Public Librarians
Janet Clapp and Angela Pfeil

101 Ask a Librarian Gives Florida Something to Chat about
Matthew Loving, Dana Mervar, Steve Kromm, and Joyce Ward

105 CIPA
Decisions, Implementation, and Impacts
Paul T. Jaeger, Charles R. McClure, John Carlo Bertot, and Lesley A. Lampe

IN EVERY ISSUE

62 Editor's Note
Renée Vaillancourt McGrath
63 From the President
Clara N. Bohrer
67 Tales from the Front
Jennifer T. Rice-Taggart
69 Perspectives
Hampton (Skip) Auld
77 Book Talk
Your Books Are Safe with Me: An Interview with Anne Fadiman
Brendan Dowling
80 Internet Spotlight
Steven M. Cohen
82 Tech Talk
A. Paula Wilson
84 Bringing in the Money
John L. Pepper
110 News from PLA
Kathleen Hughes
111 On the Agenda
112 By the Book
Jennifer Schatz
118 New Product News
Vicki Nasing

PLUS . . .

60 Readers Respond
65 Verso
Reaching Out to Middle and High School Students
Paul van Linden Tol, Susan Wentzer, Candace Grace Vasquez, Donna Longobardi, and Tambe-Tyebe John
86 InterViews
Making the World Safe for Librarians: Why Librarians Are Needed Now More Than Ever
Laurie L. Putnam
120 Index to Advertisers

The Public Library Association is a division of the American Library Association, 50 E. Huron St., Chicago, IL 60611; www.pla.org.
Cover design by Jim Lange, Jim Lange Design, Chicago

Wij hebben mensen nodig die hun bronnen op waarde weten te schatten en vragen naar de betekenis ervan. Wij hebben goed gestelde vragen harder nodig dan simpele antwoorden, omdat de antwoorden niet meer simpel zijn.

Bibliothecarissen creëren plaatsen waar mensen toegang hebben tot bestaande kennis en feiten. Maar, nog veel belangrijker: zij creëren omgevingen waar mensen worden gestimuleerd om vragen te stellen en om antwoorden ter discussie te stellen; plaatsen waar mensen worden uitgenodigd om naar alternatieven te zoeken en te begrijpen, naar antwoorden te zoeken die leiden tot nieuwe vragen en tot frisse ideeën.

Wij hebben mensen en plaatsen nodig waar wij kunnen leren en die ons inspireren. Onze wereld heeft bibliotheken en bibliothecarissen meer dan ooit nodig!"

Putnam, Laurie L., Making the world safe for questions: Why librarians are needed now more than ever, Public Libraries, March/April 2005, p. 86-87

Het lijkt onnatuurlijk, een bibliotheek die vragen stelt in plaats van antwoorden geeft. Maar het is eigenlijk heel logisch als je bedenkt hoe complex onze samenleving is geworden. Mensen worden dagelijks overspoeld met feiten, meningen, beelden etc. Om daar duiding aan te geven of betekenis in te vinden, heb je meer nodig dan simpele antwoorden.

Vragen stellen in plaats van antwoorden geven, is de nieuwe opdracht van de bibliotheek. Want met het stellen van vragen zet je mensen aan tot reflectie, tot het onderzoeken van hun eigen opvattingen en ervaringen. Als je ze vervolgens uitnodigt die opvattingen en ervaringen met anderen te delen, ontstaan nieuwe inzichten die als een nieuwe betekenislaag aan de collectie worden toegevoegd.

Dat gaat allemaal niet vanzelf. Daarom onderscheiden we drie fasen in het nieuwe bibliotheekproces, namelijk inspireren, creëren en participeren.

4.3 De drie fasen

Mensen zijn over het algemeen niet geneigd om zomaar uit het niets met elkaar in gesprek te gaan over een thema. Daarvoor moet je ze eerst op persoonlijk niveau aanspreken. Door ze te confronteren met een prikkelende vraag, maar ook door rondom die vraag de nodige inspiratie te bieden. De collectie speelt daarin een sleutelrol. Die collectie omvat immers een scala aan uitingen, meningen en opvattingen op het terrein van kennis en cultuur. Het is de grondstof die je gebruikt om tot een nieuw samenhangend verhaal te komen. Een verhaal dat je in verrassende collectiepresentaties voor het voetlicht brengt om mensen op ideeën te brengen en nieuwe aspecten en gezichtspunten te laten ontdekken.

Vervolgens nodig je mensen uit om zelf actief met het thema aan de slag te gaan. Je organiseert lezingen, gesprekken, excursies of andere activiteiten om het thema samen met het publiek verder te onderzoeken. En je vraagt hen welke nieuwe inzichten en betekenissen zij aan de collectie zouden willen toevoegen. In deze fase van het proces draait het dus om creëren en dat kan verschillende vormen aannemen. Mensen kunnen nieuwe invalshoeken of verbanden toevoegen, maar ook opschrijven, tekenen, filmen, zingen of zelfs 3-D printen wat een bepaald thema voor hen betekent.

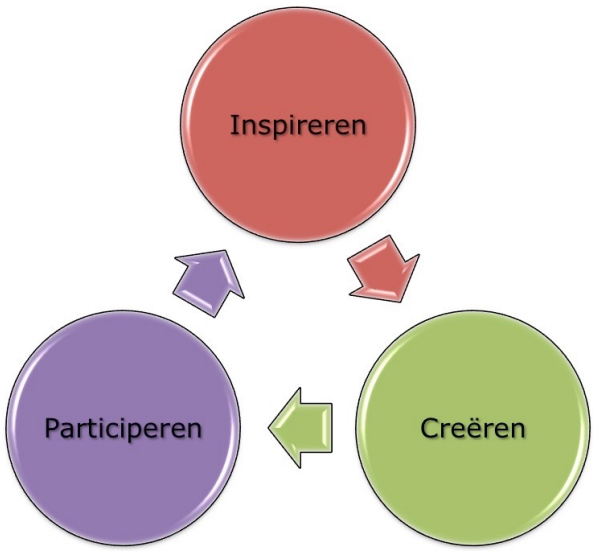

Als mensen zich op allerlei manieren hebben verdiept in de collectie en daardoor nieuwe inzichten hebben verworven of nieuwe verbanden hebben ontdekt, moeten ze die ook kunnen delen met anderen. In de volgende fase gaat het dan ook om participeren, het delen van opgedane kennis en ervaringen met anderen. Dat kan op verschillende manieren, afhankelijk van wat mensen bedacht of gemaakt hebben. In gesprekken bijvoorbeeld, maar ook in presentaties of voorstellingen. De cirkel is rond als de resultaten van die uitwisseling vervolgens weer onderdeel

worden van de collectie, zodat je er opnieuw mensen mee kunt inspireren. Daarbij kan het daadwerkelijk gaan om nieuwe materialen die je aan de collectie toevoegt, maar ook om nieuwe tags in de catalogus of een nieuwe wijze van ordening van de collectie. Maar de uitwisseling kan ook een nieuwe vraag opleveren die mensen met elkaar willen onderzoeken.

Het nieuwe bibliotheekproces is dus een cyclisch proces waarin iedere stap waardevolle input levert voor de daaropvolgende. Maar je ziet er ook de drie veranderbewegingen in terug die we eerder beschreven. Op het moment dat je op zoek gaat naar bronnen over het thema dat je aan de orde wilt stellen, ben je in feite aan het samplen en remixen. Je combineert de 'informatiefragmenten' uit je collectie tot een nieuw en samenhangend verhaal. Met dat verhaal als inspiratiebron nodig je mensen uit zelf te gaan samplen en remixen en hun persoonlijke ervaringen en inzichten toe te voegen. Als zij die persoonlijke verhalen vervolgens delen met anderen, kunnen er breder gedragen inzichten ontstaan. Nieuwe betekenissen die aan de collectie worden toegevoegd om zo weer anderen van kennis naar inzicht te brengen.

4.4 De rol van de collectie

De collectie heeft een actieve en veelzijdige rol in het nieuwe werkproces. Je gebruikt de collectie om mensen uit te dagen zich in een thema te verdiepen en laat in verrassende presentaties zien wat er allemaal over dat thema is bedacht en geschreven. Op dat moment fungeert de collectie als kennis- en inspiratiebron. Vervolgens stimuleer je mensen om met behulp van de collectie hun eigen invalshoeken en ervaringen te onderzoeken. Daarmee is de collectie het werkmateriaal geworden voor het creëren van nieuwe betekenissen. Het steeds weer toevoegen van die nieuwe betekenissen aan de collectie maakt dat je mensen voortdurend kunt blijven inspireren. Tegelijkertijd ontwikkelt de collectie zich zo tot een levend archief, waarin je kunt zien welke thema's er onderzocht zijn en tot welke nieuwe kennis en inzichten dat geleid heeft.

4.5. Via connectie naar collectie… en verder

Die nieuwe rol van de collectie als inspiratiebron, werkmateriaal en levend archief vraagt ook om een andere definitie van het begrip collectie. Tot nu toe omschreven we dat als 'een verzameling goed toegankelijke en deskundig samengestelde fysieke en digitale bronnen'. Voortaan zal de collectie ook bestaan uit de kennis en verhalen van mensen en de gesprekken die ontstaan als zij die met elkaar delen. Het betekent dat je het karakter van de lokale gemeenschap af kunt lezen aan de collectie. Niet op de gebruikelijke manier, met behulp van 'klantprofielen' of iets dergelijks, maar aan de thema's die vertegenwoordigd zijn in de collectie en de andere ordeningen die daarbij horen. Daaraan kun je immers zien waar mensen mee bezig zijn geweest, waar ze over nagedacht en gesproken hebben en tot welke nieuwe collectie dat geleid heeft. Hieruit wordt meteen duidelijk waarom wij voor de titel 'via connectie naar collectie' hebben gekozen. Als je een thema gaat uitwerken, zoek je verbinding met inwoners, experts en organisaties in de lokale gemeenschap. Het zijn de 'connecties' die je nodig hebt om mee te denken over de invulling van het thema en om de beste bronnen over het thema te selecteren. Via die connecties ontstaat nieuwe collectie, die op zijn beurt weer aanleiding geeft tot het aangaan van nieuwe connecties. Zo zie je dat niet alleen het bibliotheekproces cyclisch is, maar ook het werken met de collectie in dat nieuwe proces.

5. Wat zijn onze 10 aanbevelingen?

1

Word een 'vraaggerichte' bibliotheek

Onze eerste aanbeveling is: maak werk van de maatschappelijke bibliotheek en ga aan de slag met het nieuwe bibliotheekproces. Word een 'vraaggerichte bibliotheek', maar dan in de nieuwe betekenis van het woord. Een bibliotheek die maatschappelijk bewust is, relevante thema's agendeert en daarover vragen stelt aan de lokale gemeenschap; die de collectie daar een centrale rol in geeft als inspiratiebron, werkmateriaal en levend archief. Een bibliotheek die niet alleen aan persoonlijke ontwikkeling werkt, maar aan een slimmere en socialere lokale gemeenschap.

Dat is geen kwestie van uitrollen of implementeren. Het gaat om een wezenlijke transitie die alleen stapsgewijs gerealiseerd kan worden. Hieronder hebben we een aantal belangrijke stappen op een rijtje gezet.

2

Hou collectiebeleid lokaal en conformeer je aan landelijk beleid

Je collectie is het instrumentarium om thema's en vraagstukken aan de orde te stellen die relevant zijn voor de lokale gemeenschap. Onder invloed daarvan verandert de samenstelling van je collectie. Omdat er speciaal voor zo'n thema materialen worden aangeschaft, maar ook omdat er als reactie op dat thema nieuwe inzichten en verhalen aan de collectie worden toegevoegd. Het gevolg is dat je collectie steeds meer een specifiek lokaal karakter krijgt.

Het ligt voor de hand om het collectiebeleid dan ook zoveel mogelijk lokaal te houden en niet te streven naar een gezamenlijk collectiebeleid van de Brabantse en Limburgse bibliotheken. Op andere terreinen is uiteraard wel samenwerking mogelijk. Denk aan het voor langere tijd aan elkaar uitlenen van titels die relevant zijn voor het thema dat je aan de orde wilt stellen. Of aan het gezamenlijk inkopen van digitale bestanden die van lokaal c.q. provinciaal belang zijn en die niet in aanmerking komen voor landelijke aanschaf door de KB.

Het gezamenlijke collectieplan van de KB stelt dat lokale bibliotheken autonoom zijn in de vormgeving van hun collectiebeleid. Wel wordt de eis gesteld dat minimaal 95% van de (fysieke) klantvraag in het eigen verzorgingsgebied moet worden afgehandeld op basis van de eigen collectie. Ons advies is om daar niet teveel energie in te steken en het vooral praktisch te regelen. Is een bepaalde titel niet aanwezig, terwijl je die wel zou moeten leveren, dan kun je die titel alsnog aanschaffen bij de plaatselijke boekhandel of desnoods bij bol.com.

Het gezamenlijke collectieplan stelt ook dat 99,9% van het totaal aantal vragen in de Brabantse en Limburgse bibliotheken binnen de eigen provinciegrenzen moet worden afgehandeld. In verband daarmee kan het de moeite waard zijn een provinciaal depot voor 'verweesde' boeken op te zetten. Een depot op een goedkope locatie, waar de minder courante titels worden opgeslagen. In navolging van musea, zou dat depot vervolgens ook opengesteld kunnen worden voor het publiek.

3 Ga van just in case naar just in time collectioneren en schakel daar expert-gebruikers bij in

Een substantieel deel van je collectie zal nog steeds afgestemd zijn op de reguliere vraag van het publiek en kan dus op de gebruikelijke wijze worden aangeschaft. Het deel waarin de lokale thematiek tot uitdrukking komt, kan pas worden aangeschaft als je weet welk thema er op de agenda staat. Er is dus sprake van een just in case collectie die je op voorhand aanschaft om aan de reguliere vraag te voldoen, en een just in time collectie die pas gevormd wordt nadat het thema is gekozen.

Zoals we al aangaven in het vorige hoofdstuk is het van belang om daarbij gebruik te maken van je connecties: deskundige gebruikers en organisaties in de lokale gemeenschap die helpen bij de keuze van de juiste titels en materialen.

4 Stop met de bestselleritis en heralloceer budgetten

In de praktijk zal moeten blijken wat de ideale verhouding is tussen de reguliere en de themagerichte collectie. Het betekent in ieder geval dat je een deel van je collectiebudget vrij moet maken voor themagerichte aanschaf, ten koste van het budget voor de reguliere collectie. Om dit op te vangen is het raadzaam de bestsellercultuur los te laten en minder exemplaren aan te schaffen van populaire titels. Dat komt je ongetwijfeld op kritiek te staan, maar je kunt je serieus afvragen of het de taak van de bibliotheek is om titels aan te bieden die overal in grote stapels in de winkels liggen. Het gaat er juist om mensen kennis te laten maken met boeken die niet lijken op wat ze doorgaans lezen en ook niet op wat iedereen leest. Boeken die verrassen.

Een tweede advies is om het budget voor activiteiten samen te voegen met het budget voor de themagerichte collectie. Het stelt je in staat veel flexibeler om te springen met het beschikbare geld. De ene keer kan het immers nodig zijn meer geld naar de collectie toe te schuiven, terwijl je een andere keer meer kwijt bent aan het organiseren van activiteiten.

5 Organiseer de samenwerking tussen collectieteam en programmateam

Het actief inzetten van de collectie bij het agenderen van thema's, vereist nauwe samenwerking en afstemming tussen het collectie- en het activiteitenteam. Het beste zou zijn om de teams samen te voegen, maar als dat niet mogelijk is, kan ook gedacht worden aan de samenstelling van een redactieteam, bestaande uit collectiespecialisten en programmamakers.

6 Experimenteer met het nieuwe proces en organiseer het gezamenlijk leren

De methodiek van prototypen is bij uitstek geschikt om met de nieuwe werkvormen aan de slag te gaan en zo gaandeweg de dagelijkse praktijk te veranderen. Bij prototypen gaat het om 'leren door te doen'. Je probeert iets uit, reflecteert op de resultaten, past het experiment aan op basis van het geleerde en brengt het vervolgens opnieuw in praktijk. Ons advies is dit leerproces vooral samen met collega-bibliotheken te organiseren. Medewerkers leren dan van elkaars ervaringen en kunnen gezamenlijk reflecteren op de resultaten, om uiteindelijk met betere oplossingen te komen.

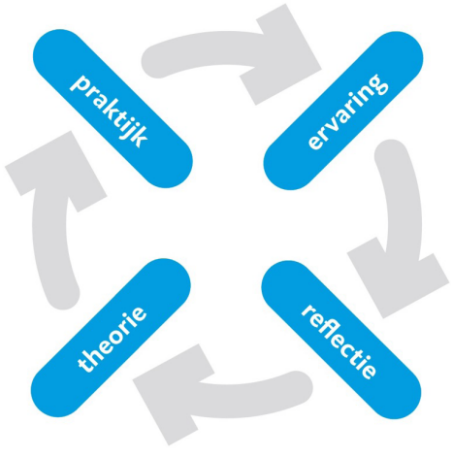

7 Betrek kinderen bij nieuwe experimenten

Kinderen kunnen nog onbevangen nadenken over vragen. Ze zijn nieuwsgierig en verwonderen zich voortdurend over allerlei zaken. Je kunt veel leren van hun manier van kijken en hun verbeeldingskracht, dus het is zeker aan te raden om ook een aantal experimenten met kinderen uit te voeren. Voor de kinderen zelf is het ook belangrijk om eens op een andere manier te worden aangesproken. Nu is vrijwel alle dienstverlening voor de jeugd gericht op leesbevordering, terwijl andere vaardigheden net zo essentieel zijn voor hun ontwikkeling. Kritisch denken bijvoorbeeld, maar ook het vermogen tot samenwerken en het benutten van talenten.

Het concept van de Bibliotheek van 100 talenten, gebaseerd op de theorie van de meervoudige intelligentie van Howard Gardner, biedt allerlei aanknopingspunten voor experimenten.

8 Ga ervan uit dat iedereen ergens goed in is

De heersende opvatting is dat mensen niet volwaardig aan de samenleving kunnen deelnemen als ze laaggeletterd zijn of niet zo informatievaardig. Maar mensen kunnen allerlei andere talenten en kwaliteiten hebben waarvoor ze waardering en respect verdienen. De meervoudige intelligentie die aan de basis ligt van de Bibliotheek van 100 talenten gaat ook op voor volwassenen. Mensen kunnen op allerlei terreinen knap zijn: beeldknap, muziekknap, natuurknap, rekenknap etc. Respecteer dus de verschillende kwaliteiten van mensen in de lokale gemeenschap en geef iedereen het gevoel dat ze een creatieve bijdrage kunnen leveren. Spreek mensen aan op wat ze kunnen en waar ze goed in zijn. Bied bijvoorbeeld verschillende mogelijkheden om op een vraag te reageren: door iets te tekenen, te filmen, te bouwen of uit te beelden, op wat voor manier dan ook.

9 Werk aan kennis en competenties van huidige medewerkers

Medewerkers zullen een omslag moeten maken van het passief aanbieden van de collectie naar een actieve rol, waarin de focus ligt op inhoud, op het creëren van context en het stimuleren van kennisuitwisseling. Zoals we al schreven in aanbeveling 6, is het van belang dat medewerkers de kans krijgen om te experimenteren en hun ervaringen uit te wisselen met collega-bibliotheken.

De nieuwe werkwijze vraagt ook om gedegen inhoudelijke kennis van de collectie en om een brede algemene ontwikkeling. Je mag verwachten dat medewerkers de krant lezen en volgen wat er in de (lokale) samenleving gebeurt. Maar tegenwoordig is het helemaal niet meer zo vanzelfsprekend dat (jonge) mensen over brede algemene kennis beschikken en nadenken over ontwikkelingen in de samenleving. Het is wellicht een idee om samen met andere Brabantse en Limburgse bibliotheken 'bijspijkercursussen' voor medewerkers te organiseren. In andere beroepsgroepen is dat heel gebruikelijk, maar in onze branche is het niet geregeld.

10 Vernieuw de bibliotheekwet

De huidige bibliotheekwet heeft onvoldoende oog voor de bijdrage die de bibliotheek kan leveren aan de ontwikkeling van de lokale samenleving. De nadruk ligt op persoonlijke ontwikkeling en meer specifiek op het verhelpen van allerlei tekortkomingen die mensen kunnen hebben, zoals laaggeletterdheid. Het is een 'deficitbenadering' die tekort doet aan de bibliotheek én aan de lokale gemeenschap. Een maatschappelijke bibliotheek, - het woord zegt het al - is betrokken bij wat er in de samenleving gebeurt. Het is een bibliotheek die thema's agendeert en daarover vragen stelt aan de lokale gemeenschap. Die vervolgens samen met de mensen in die gemeenschap probeert te duiden hoe er over een thema gedacht wordt en wat er over gezegd en geschreven is. En dat allemaal aan de hand van de collectie en de kennis, ervaringen en inzichten die mensen meebrengen.

Zo draagt de bibliotheek bij aan collectieve intelligentie, aan een slimmere en socialere gemeenschap. Dat zou moeten worden onderkend in de bibliotheekwet, evenals de belangrijke rol die de collectie daarin heeft. *"Onze generatie heeft de complexiteit van de samenleving tot een verzameling individuele problemen gesimplificeerd"*. René Gude, filosoof en Denker des Vaderlands (1957-2015)